

України «Про Вищий антикорупційний суд». Розглянуто питання поліаспектної підготовки суддів Вищого антикорупційного суду України: виділено п'ять основних напрямів даної підготовки. Охарактеризовано позитивні і негативні складові ідеї створення Міжнародного антикорупційного суду (*International Anti-Corruption Court – ІАСС*), визначено його головну мету та надзавдання що відповідають сучасному транснаціональному характеру антисоціального явища корупції.

Ключові слова: Антикорупційна політика, корупція, антикорупційний суд, Вищий антикорупційний суд України, Міжнародний антикорупційний суд (*International Anti-Corruption Court – ІАСС*), моделі організаційної структури антикорупційних судів.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Запорукою ефективного функціонування держави як інституції є комплексний підхід до упорядкування конструктивної діяльності усіх її складових. Одним із головних сучасних важелів стримування побудови та розвитку держави загального добробуту є наявність антисоціального явища корупції, феномен якої полягає у її всепронизуючій суті. У зв'язку із цим одним із найважливіших критеріїв ефективності функціонування будь-якої держави сьогодення є система незалежного правосуддя, що покликана зокрема і нівелювати корупційні прояви. Досвід ХХ-ХХІ століть показав, що побудова правової держави у вигляді виключно політичних та економічних перетворень неможлива. Невід'ємною складовою реформ є судово-правова та антикорупційна реформи.

Серед низки заходів із запобігання та протидії корупції суди відіграють архіважливу роль, адже саме у судах розглядаються та вирішуються справи, зокрема і за фактами скоєння корупційних правопорушень та злочинів і правопорушень та злочинів пов'язаних із корупцією. У низці країн світу, крім судів загальної юрисдикції, відповідно до норм чинного законодавства, діють і спеціалізовані антикорупційні суди, основним завданням яких є виключно розгляд справ щодо скоєння корупційних злочинів та правопорушень.

Сьогодні у світі нараховується більше двох десятків антикорупційних судів. Процедури створення та механізми діяльності даних спеціалізованих судових інституцій є питаннями, що потребують ґрунтовного системного дослідження, адже єдиного підходу до визначення місця, ролі та значення даних спеціалізованих установ у судовій системі не існує. Комплекс питань щодо створення та функціонування спеціалізованих антикорупційних судів необхідно розглядати з позиції їх доцільності, ефективності та відповідності нормам національного та міжнародного законодавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зарубіжно-порівняльний правовий і організаційний досвід створення та організації антикорупційних судових інституцій, їх ефективність та результативність вивчали такі вітчизняні та зарубіжні дослідники як: Л. Антонова, А. Атажанов, Д. Бражніков, О. Журкіна, В. Ємельянов, Б. Ісмаїлов, П. Кобец, Р. Мессік, В. Філіппов, М. Stephenson, S. Schutte тощо.

А особливу увагу заслуговують вітчизняні реалії. У зв'язку із тим, що сьогодні Вищий антикорупційний суд України перебуває на логічному етапі свого поступового становлення, наукові дослідження його процесуального становища, особливостей організації та функціонування, а також провадження відповідних справ у даному суді вбачаються питаннями високого рівня наукової актуальності для сучасної України. Організаційно-правові засади організації Вищого антикорупційного суду України, його юрисдикцію досліджували такі дослідники як: В. Волік, Д. Малетов, А. Смішко тощо.

Ідею створення Міжнародного антикорупційного суду вивчали такі зарубіжні науковці як: М. Вульф, Р. Голдстоун, Z. Ljubas тощо.

У зв'язку із об'єктивним існуванням антисоціального явища корупції, її транснаціонального характеру, швидкоплинною зміною міжнародної і вітчизняної нормативно-правової бази означена тематика наукового дослідження вбачається архіактуальною.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження та узагальнення адміністративно-правових засад організації антикорупційного суду у зарубіжних країнах у порівнянні з відповідним досвідом України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Запорукою створення та розвитку спеціалізованих антикорупційних інституцій у різних країнах світу стали наявність низки різного роду проблем та об'єктивні сумніви щодо можливості діючих судів ефективно та результативно протидіяти, а отже, у подальшому і запобігати корупції та її проявам [4,16].

На початку ХХІ століття країни з розвинутою економікою та соціальною сферою, відносно низьким рівнем корупції та ефективно функціонуючою судовою системою, стали сприяти проведенню антикорупційних реформ у державах що розвиваються (країни Центральної та Східної Європи, Азії та Африки). Одним із напрямів трансформації, який підтримується закордонним експертним середовищем, є створення спеціальних суб'єктів у сфері судочинства і запобігання та протидії корупції – спеціалізованих антикорупційних судів. Сьогодні створення спеціалізованих судових органів стає дедалі поширенішою рисою національних антикорупційних стратегій [1].

Спільним аргументом на користь створення спеціальних антикорупційних судів є необхідність підвищення ефективності в оперативному вирішенні корупційних справ. У деяких країнах створення цих судів було пов'язане із занепокоєнням щодо здатності звичайних судів неупереджено розглядати корупційні справи і не зазнавати корупції [18]. Найбільш поширеною причиною створення спеціалізованих антикорупційних судів є стурбованість рівнем доброчесності суддів загальної юрисдикції. З метою попередження зазначеної загрози обрано шлях комплектування антикорупційних судів в особливому порядку, коли для здійснення правосуддя залучаються фахівці не із судової системи (судді у відставці, виборці права, адвокати, працівники юридичних служб, цивільні активісти та ін.), які після розгляду конкретної справи повертаються до своїх прямих функціональних обов'язків [2].

Поняття «Антикорупційний суд» у дослідженні S. Schutte, старшого радника Антикорупційного ресурсного центру U4 (Норвегія) Інституту імені Крістіана Міхельсена трактується як суд, судді, підрозділи суду або трибуналу, що спеціалізуються на розгляді справ пов'язаних із корупцією [11].

Розглядаючи питання про доцільність створення та функціонування спеціалізованих антикорупційних судів необхідно в першу чергу визначити, що у зарубіжних країнах мається на увазі під поняттям «антикорупційний суд». Проведений аналіз нормативно-правових актів, що регламентують діяльність антикорупційних судів, дозволяє сформулювати дане поняття як самостійний спеціалізований суд, або структурний підрозділ суду, який значною мірою спеціалізується на розгляді та вирішенні корупційних злочинів та правопорушень, а також пов'язаних з ними відносин [18].

Створення антикорупційних судів – це практика низки країн, які зіткнулися з недовірою суспільства до можливостей звичайних судів розглядати судові справи, пов'язані з корупцією на високому рівні. Проте найпоширенішим аргументом для створення антикорупційного суду все ще залишається необхідність подати сигнал населенню про те, що держава висловлює політичну волю протидіяти корупції, зокрема, і на високому рівні [2].

У 2015 році такими зарубіжними дослідниками як M. Stephenson та S. Schutte вперше було проведено комплексне й ґрунтовне дослідження існуючих антикорупційних спеціалізованих судів. На 2015 рік антикорупційні суди діяли у 17 країнах світу, серед них: Філіппіни, Пакистан, Індонезія, Непал, Кенія, Бангладеш, Бурунді, Хорватія, Уганда, Палестина, Камерун, Малайзія, Болгарія, Сенегал, Ботсвана, Мексика. Протягом останніх 6 років були створені або ще перебувають на стадії формування спеціалізовані антикорупційні судові органи у щонайменше як 10 країнах, серед них: Афганістан, Танзанія, Таїланд, Мадагаскар, Сербія, Шрі-Ланка, Україна, Албанія, Сьєрра-Леоне, Зімбабве [14]. У Європі антикорупційні суди діють у чотирьох країнах – Хорватії (з 2008 року), Словаччині (з 2005 року), Болгарії (з 2017 року) та Україні (з 2019 року).

При цьому не в усіх зазначених країнах антикорупційний суд є самостійним судовим органом, у деяких випадках йдеться про створення спеціалізованого структурного підрозділу у межах структури чинного суду. У низці країн, наприклад, у Бразилії та у Папуа Новій Гвінеї для розгляду справ корупційної спрямованості у

межах існуючої судової системи передбачені спеціальні процедури та механізми, покликані забезпечити об'єктивність та незалежність роботи суду [18].

Варто зазначити, що вперше у світі спеціалізований антикорупційний суд був створений на Філіппінах у 1979 році та діє і до теперішнього часу. Згодом аналогічні суди було засновано 1999 року у Пакистані, а 2002 року – в Індонезії та Непалі. Проте, як свідчать дані Міжнародної антикорупційної організації Transparency International відносно Індексу сприйняття корупції [12], наявність спеціалізованих антикорупційних органів не є запорукою суттєвого зниження рівня корупції (див. Табл. 1).

Таблиця 1

Витяг зі списку країн за індексом сприйняття корупції в яких створена антикорупційна судова інституція											
<i>Позиція</i>	<i>Країна</i>	<i>2021</i>	<i>2020</i>	<i>2019</i>	<i>2018</i>	<i>2017</i>	<i>2016</i>	<i>2015</i>	<i>2014</i>	<i>2013</i>	<i>2012</i>
96	Індонезія	38	37	40	38	37	37	36	34	32	32
117	Непал	33	33	34	31	31	29	27	29	31	27
117	Філіппіни	33	34	34	36	34	35	35	38	36	34
122	Україна	32	33	30	32	30	29	27	26	25	26
128	Кенія	30	31	28	27	28	26	25	25	27	27
140	Пакистан	28	31	32	33	32	32	30	29	28	27
144	Камерун	27	25	25	25	25	26	27	27	25	26
144	Уганда	27	27	28	26	26	25	25	26	26	29
147	Бангладеш	26	26	26	26	28	26	25	25	27	26

Джерело: складено на основі [12]

Більшість антикорупційних судів, у країнах в яких вони були створені, була організована ініціативно, але у деяких випадках значну роль відіграли міжнародні організації та програми технічної допомоги. Наприклад, міжнародне співтовариство (зокрема, Сполучені Штати Америки та Великобританія) чинило тиск на уряд Афганістану, щоб він створив антикорупційний суд. Причиною цього була корупція, що створювала серйозні перешкоди для економічного розвитку та безпеки в Афганістані [6]. Отже, антикорупційні суди у різних країнах створювалися за різно-суб'єктною ініціативою та у різний спосіб: від самостійних інституцій до підрозділів у межах існуючих судових органів. Моделі формування та функціонування антикорупційних судів відрізняються. У деяких державах функції антикорупційних судів виконують спеціалізовані судді, підрозділи суду чи трибуналу. В інших це окремий повноцінний судовий орган.

Організаційну структуру антикорупційних судів S. Schutte поділяє на 4 основні моделі (див. Табл. 2).

Для України корисним є вивчення досвіду зарубіжних країн у питаннях становлення та розвитку антикорупційних судових інституцій. У даному контексті на особливу увагу заслуговує досвід Філіппін (як країни найпершого спеціалізованого антикорупційного суду) та Індонезії (як країни із найвдалішою моделлю антикорупційного суду). Імплементация зарубіжного досвіду, також, не може відбуватися без аналізу досвіду вітчизняного.

Досвід Філіппін.

Конституція Республіки Філіппіни, прийнята 1973 р., визначила у ст. 5 необхідність створення спеціалізованого антикорупційного суду, званого Sandiganbayan, юрисдикція якого поширюватиметься на справи, пов'язані з корупційними порушеннями, які вчиняються чиновниками та службовцями державних установ. Президент країни Ф. Маркос видав 1973 р. розпорядження № 1486, що деталізує положення Конституції у цій сфері.

Цим розпорядженням передбачено, що суд складається з президента суду та восьми членів (пізніше їх кількість було збільшено до 14), які призначаються Президентом країни та відповідають певним вимогам [5].

Таблиця 2

Організаційна структура антикорупційних судів			
<p><u>I модель</u> Одноособовий суддя, який призначається або уповноважений на розгляд справ про корупцію у загальних місцевих судах, водночас процес оскарження рішень залишається таким самим, як і для всіх інших справ.</p> <p>(Приклад: Кенія, Бангладеш).</p>	<p><u>II модель</u> Спеціалізований антикорупційний суд, що має первісну юрисдикцію над справами про корупцію, а апеляційні скарги розглядаються у Верховному суді.</p> <p>(Приклад: Хорватія, Словаччина, Сенегал, Пакистан, Непал, Камерун, Бурунді).</p>	<p><u>III модель</u> Антикорупційні суди змішаного типу: суд може функціонувати як суд першої інстанції при розгляді деяких (найважливіших) справ про корупцію та як апеляційний суд при розгляді інших справ, що розглядаються у першій інстанції загальними місцевими судами. Апеляційні скарги на рішення антикорупційного суду надходять до Верховного суду.</p> <p>(Приклад: Уганда, Ботсвана, Палестина, Таїланд, Танзанія, Мексика, Філіппіни).</p>	<p><u>IV модель</u> Універсальний паралельний суд, коли система антикорупційних судів включає як суди першої інстанції, так і апеляційні.</p> <p>(Приклад: Афганістан, Індонезія, Малайзія).</p>

Джерело: складено на основі [14]

Законодавство країни передбачає, що суд Sandiganbayan розглядає справи:

- щодо злочинів, передбачених законом «Про корупційну діяльність та протидію обману»;
- пов'язані з конфіскацією та на виконання закону «Конфіскація у дохід держави будь-якої власності, незаконно отриманої державним службовцем або службовцем за свою діяльність»;
- щодо злочинів, передбачених розділом VII «Злочини, вчинені державними службовцями» Кримінального кодексу Філіппін;
- що стосуються порушення положень Закону «Про присвоєння»;
- які стосуються злочинів, передбачених законом «Про встановлення покарання як смертної кари за скоєння певних огидних злочинів»;
- пов'язані з участю посадових осіб державних структур у «відмиванні» (легалізації) коштів, здобутих злочинним шляхом.

Суд також розглядає справи, пов'язані з порушенням положень Кодексу поведінки та етичних стандартів для публічних службовців. До підсудності Sandiganbayan належать також цивільні справи, передбачені Цивільним кодексом Філіппін.

Структура суду включає 5 дивізіонів, в кожен із яких входить троє суддів. Дивізіони можуть розглядати справи одночасно, зокрема на виїзних засіданнях. Діловодство суду очолюється адміністративною посадовою особою (administrative officer), яка здійснює прийом справ, заяв та контролює підлеглих діловодів. Кандидати на посади суддів підбираються та оцінюються Вищим судом Філіппін за рекомендацією Sandiganbayan. Після схвалення Вищим судом кандидатури остаточно надаються Президенту країни для затвердження [5].

У своїй діяльності суд активно співпрацює з правоохоронними органами та іншими структурами країни, які виявляють факти корупції та зловживань із боку чиновників. Особливо суд співпрацює з Управління Омбудсмена країни.

Резюмуючи вищевикладене, можна зазначити, що наявність спеціалізованої антикорупційної судової інстанції дає змогу

«розвантажити» інші суди країни від розгляду справ, що мають корупційну складову, що потребує участі у суді Sandiganbayan суддів зі спеціальною підготовкою. Така спеціалізація, здається, має значення при розгляді складних і багатоепізодних справ. Немаловажним також є спеціалізація суду, що передбачена законодавством країни, заснована на розгляді справ чиновників та службовців, які займали (займають) посади високого рівня, що дозволяє більш ефективно впливати на прояви корупції у вищих ешелонах влади та протидіяти явищу системної корупції, що охоплює різні рівні владних та управлінських структур. Наявність такого суду може мати значний вплив на якість судових рішень, функціонування всієї системи кримінальної юстиції загалом, вивчення даного закордонного досвіду має позитивний вплив на формування законодавства України щодо вдосконалення антикорупційної політики [5].

Досвід Індонезії.

Створений у 2002 році із прийняттям відповідного закону антикорупційний суд Турісор (Тіпікор) у столиці Індонезії Джакарті мав відчутний успіх й користувався довірою населення. Завдяки його роботі, рівень корупції знизився [12], а розгляд справ здійснювався ефективно та з низьким рівнем виправдувальних вироків. У 2009 році фактично наявна дуальна система судоустрою була визнана такою, що суперечить чинній конституції Індонезії. Після судової реформи 2009 року у всіх 34 індонезійських провінціях були створені антикорупційні Тіпікор суди. І хоча під час реформи виникли деякі супутні виклики, такі як, наприклад, дефіцит кваліфікованих кадрів, котрі мали б відповідати кваліфікаційним вимогам, прописаним у законодавстві, – вони мали тимчасовий характер, і зрештою були усунені, а зазначені реформаторські зміни можна вважати здебільшого вдалимими. Зокрема, вони полягали у збільшенні рівня доступності антикорупційного правосуддя у регіонах, зменшенні часових та матеріальних витрат на доставлення матеріалів справи та свідків до суду. Погоджуємося із Д. Малетовим і вважаємо, що при реформах такого типу ключовим є збереження позитивного досвіду оригінального суду та його поширення на новостворену систему установ судової гілки влади. Індонезійський досвід реформування

антикорупційних судових інституцій, показав, що запровадження регіональних судів Тіпікор допомогло розширити коло доступності антикорупційного судочинства та розвантажили місцеві суди загальної юрисдикції, що підвищило загальнонаціональний рівень протидії корупції. Завдяки географічним особливостям антикорупційна система судоустрою Індонезії сьогодні особливо гостро відчуває потребу в оптимізації й повному переході на електронне судочинство. Це є істотною перспективою для покращення судів Тіпікор. Із розвитком технологій та впровадження їх у судову систему доступність судочинства буде зростати, а видатки на його здійснення зменшуватись, що є особливо актуальним для найвіддаленіших регіонів країни [9, с. 246-247].

Досвід України.

В Україні створення Вищого антикорупційного суду було як вимогою часу, так і провідною вимогою європейської інтеграції України та однією з головних умов Міжнародного валютного фонду. Тому міжнародні партнери, зокрема Світовий банк, Європейський Союз та Сполучені Штати Америки, за підтримки інститутів громадянського суспільства домоглися прийняття законопроекту про Вищий антикорупційний суд України. 07 червня 2018 року було прийнято Закон України «Про Вищий антикорупційний суд». 21 червня 2018 року – прийнято Закон України «Про утворення Вищого антикорупційного суду».

Закон України «Про Вищий антикорупційний суд» визначає засади організації та діяльності Вищого антикорупційного суду, спеціальні вимоги до суддів цього суду та гарантії їх діяльності. Закон визначає організацію діяльності Вищого антикорупційного суду (Розділ II), порядок зайняття посади судді Вищого антикорупційного суду (Розділ III), особливості статусу суддів вищого антикорупційного суду (Розділ IV), особливості забезпечення діяльності Вищого антикорупційного суду (Розділ V). Відповідно до загальних положень закону Вищий антикорупційний суд є постійно діючим вищим спеціалізованим судом у системі судоустрою України. Завданням Вищого антикорупційного суду є здійснення правосуддя відповідно до визначених законом засад

та процедур судочинства з метою захисту особи, суспільства та держави від корупційних і пов'язаних із ними кримінальних правопорушень та судового контролю за досудовим розслідуванням цих кримінальних правопорушень, дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, а також вирішення питання про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави у випадках, передбачених законом, у порядку цивільного судочинства [17].

Проте даний Закон не містить порядку звільнення суддів та підстав дострокового звільнення їх з посади. З урахуванням вимог міжнародних організацій закордонні експерти відіграють вирішальну роль у виборі суддів українського антикорупційного суду та мають змогу дискваліфікувати сумнівних кандидатів лише на етапі проведення конкурсу. Вони можуть оцінювати добросовісність кандидатів. При цьому чотири члени Громадської ради міжнародних експертів мають право накладати вето на будь-яку кандидатуру на посаду судді, хоча ранжування кандидатів, що пройшли за конкурсом, а також призначення міжнародних експертів з числа запропонованих будь-якою з 79 міжнародних організацій, які беруть участь в антикорупційній роботі в Україні, згідно з нормами закону, залишилося прерогативою Вищої кваліфікаційної комісії суддів [2].

На окрему увагу заслуговує той факт, що архіважливою складовою ефективною діяльністю Вищого антикорупційного суду України є всебічна підготовка його кадрового складу. У даному контексті ми підтримуємо думку В. Воліка, яка полягає у тому, що суддівський корпус Вищого антикорупційного суду України зобов'язаний із системною періодичністю здійснювати комплексне, поглиблене й різностороннє навчання з доскональним вивченням положень *Acquis communautaire* – нормативно-правового доробку Європейського Союзу. Дотримання цієї умови надасть змогу виконувати суддівські обов'язки більш професійним та належним чином. Задля досягнення європейського рівня вимог до посади судді необхідно дотримуватись відповідних міжнародних стандартів щодо компетентності, відкритості та неупередженості судді. Також

потрібно виділяти достатню кількість ресурсів для забезпечення відповідності навчальних програм вимогам якості початкового навчання суддів та підвищення їхньої кваліфікації європейському рівню. Одночасно, навчально-освітні програми мають весь час коригуватися, урахувавши зміни в європейському законодавстві, а програми підвищення кваліфікації суддів систематично оцінюватися на відповідність міжнародним стандартам [15, с. 115].

Враховуючи масштабність та резонантність справ, що розглядаються судьями Вищого антикорупційного суду України, сьогодні удосконалення лише професійно-юридичних компетентностей даних суддів не є достатньою. Розвитку потребують і особистісні й соціальні компетенції.

Вважаємо, що можливим є виділення таких п'яти основних напрямів підготовки антикорупційних суддів (див. Табл. 3).

Таблиця 3

Основні напрями підготовки антикорупційних суддів	
I. Юридично-професійний напрям: I.I. Загально-юридична підготовка I.II. Спеціалізоване – антикорупційне навчання	Ключовий напрям підготовки та розвитку професійної компетенції антикорупційних суддів, якому повинно відводитися найбільше часу для його вдосконалення.
II. Технологічний напрям	Розвиток цифрових компетентностей та навичок роботи з сучасними технологіями.
III. «Soft skills» напрям	Надпрофесійні навички успішної організації робочого процесу: лідерські, комунікативні, самоорганізаційні, управлінські та навички роботи з інформацією.
IV. Напрямок професійної етики	Розвиток юридичної деонтології, удосконалення навичок «активного слухання» тощо.

продовження таблиці 3

V. Напрямок психологічної підготовки	Протидія підвищеному тиску, пов'язаного з роботою та займаною посадою антикорупційного судді.
--------------------------------------	---

Джерело: складено на основі [10]

Логічно, що даний перелік основних напрямів підготовки антикорупційних суддів не є вичерпним. До реалізації даних напрямів підготовки мають залучатися не тільки авторитетні та досвідчені судді-спікери, а й експерти з теоретико-практичним досвідом діяльності з різних галузей наукових знань, зокрема й міжнародні. Співпраця суддів Вищого антикорупційного суду України з міжнародними фахівцями та судьями антикорупційних судів країн Європейського Союзу є особливо актуальною у контексті євроінтеграційних процесів України в цілому та її судової системи зокрема.

Отже, дослідження феномену вітчизняного антикорупційного суду і сьогодні, після чотирьохрічного терміну його існування, залишається вкрай актуальним. У свій час ідею створення антикорупційного суду в Україні підтримали авторитетні громадські діячі, які діють в антикорупційній сфері, Венеційська комісія, Антикорупційна ініціатива Європейського Союзу в Україні (EUACI), Transparency International EU, Група держав проти корупції (GRECO), Європейський Союз та Сполучені Штати Америки. Однак, низка експертів піддає сумніву доцільність створення даної інституції. Фахове критичне сприйняття ідеї створення спеціалізованого антикорупційного суду ґрунтується на таких положеннях: відсутність окремого процесуального закону України для вітчизняного антикорупційного судочинства; наявність усього двох судових інстанцій порушує законне право громадян на апеляційне та касаційне оскарження судового рішення і суперечить чинному Кримінальному процесуальному кодексу України; незначна кількість справ Національного антикорупційного бюро України та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури не виправдовує створення під їх діяльність окремої судової інституції.

Слід зазначити, що створення та діяльність спеціалізованого антикорупційного суду не є запорукою стовідсоткового вирішення проблем у сфері запобігання та протидії корупції, адже, зазначена інституція, на нашу думку, є рішенням на перехідний період, після якого за таким же принципом мають бути створені антикорупційні суди першої інстанції. Доцільно було б створити суди за принципом територіальності роботи органів Національного антикорупційного бюро України, юрисдикція яких розповсюджується на всі без винятку корупційні злочини, підслідні як Національному антикорупційному бюро України, так і Державному бюро розслідувань. Таким чином спеціалізований антикорупційний суд буде апеляційною інстанцією, а Антикорупційна палата Кримінального касаційного суду у складі Верховного Суду – касаційною, що сприятиме завершенню судової реформи в антикорупційному напрямі [13].

Міжнародний антикорупційний суд.

У 2012 р. було висунуто ідею створення Міжнародного антикорупційного суду (International Anti-Corruption Court – ІАСС). Ця пропозиція була широко обговорена та схвалена різними міжнародними організаціями, зокрема Global Organization of Parliamentarians Against Corruption (GOPAC), Global Witness та Transparency International. У жовтні 2015 р. GOPAC опублікувала заяву Yogyakarta Declaration на підтримку створення Міжнародного антикорупційного суду за підсумками VI Глобальної конференції проти корупції, що відбулася у Джакарті, Індонезія. Зокрема, у декларації йшлося про те, щоб рекомендувати Організації Об'єднаннях Націй розглянути питання щодо розробки нового протоколу до Конвенції Організації Об'єднаннях Націй проти корупції, який передбачав би створення міжнародного суду з питань корупції для судового переслідування осіб, винних у скоєнні корупційних діянь та тих, хто з ними співпрацює. Африканська міжнародна організація «Проект соціально-економічних прав та підзвітності» (Socio-Economic Rights and Accountability Project, SERAP) у своїй заяві від 12 березня 2015 р. закликала публічно підтримати глобальну ініціативу зі створення ІАСС, щоб продемонструвати свою відданість боротьбі з корупцією та безкарністю злочинців. Міжнародна організація у галузі до-

тримання прав людини (Human Rights Watch – HRW), що здійснює моніторинг, розслідування у сфері порушень прав людини більш ніж у 70 країнах світу, також висловила підтримку у створенні Міжнародного антикорупційного суду [3].

Активними поборниками створення Міжнародного антикорупційного суду є Річард Голдстоун (колишній південноафриканський суддя) та Марк Вульф (суддя, старший окружний прокурор Сполучених Штатів Америки). На їх думку, надзавдання Міжнародного антикорупційного суду – карати за корупцію клептократів, які мають безкарність у країнах, якими вони керують. Разом із Міжнародним антикорупційним судом з'явиться гарантія того, що є міжнародна інституція, в якій зможуть виносити покарання клептократам. Головна проблема полягає у тому, що клептократи діють безкарно у своїх країнах, тому що тримають у вузді правосуддя, і не дозволяють, щоб їх самих чи їх поплічників переслідували та карали згідно із законом. Тюремне ув'язнення для корумпованих лідерів – це шанс на появу нових, чесних керівників, які вірно служитимуть народові. Це буде своєрідним повчальним уроком для інших клептократів, чия жадібність штовхає їх на корупційні злочини. На думку Річарда Голдстоуна та Марка Вульфа, Міжнародний антикорупційний суд має стати вищою інстанцією, яка забезпечує виконання чинних національних законів або нових єдиних міжнародних норм щодо клептократів. Крім тюремних вироків клептократам, Міжнародний антикорупційний суд має виносити рішення щодо повернення незаконно нажитих капіталів, «відмитих» у країні, що визнає юрисдикцію Міжнародного антикорупційного суду. Як пояснюють судді, Міжнародний антикорупційний суд не підмінятиме собою суди держав, а діятиме за принципом взаємодоповнюваності або розглядатиме випадки, коли країни не зможуть або не захочуть переслідувати за законом своїх корумпованих лідерів. За пропозицією Річарда Голдстоуна та Марка Вульфа склад Міжнародного антикорупційного суду за аналогією з іншими міжнародними судами має включати кваліфікованих слідчих, прокурорів із досвідом ведення міжнародних справ, а також суддів, які довели своє вміння головувати у складних масштабних та резонансних кримінальних процесах [8].

Низка юридичних експертів та політиків міжнародного рівня мають сумніви у тому, що ідея створення Міжнародного антикорупційного суду може бути реалізована, і навіть у тому, що вона є доцільною. Опоненти Річарда Голдстоуна та Марка Вульфа висловлюють думку відносно того, що по-перше, даний суд не зможе функціонувати, оскільки більшість країн, зокрема найкорумпованіших, його не визнає, а по-друге, що поки що для боротьби з корупцією цілком достатньо наявних міжнародних інституцій. Існуюча пропозиція щодо організації даної міжнародної судової інституції не є закінченим проєктом, і потребує конструктивних доповнень, доопрацювань та уточнень, а отже, питання створення Міжнародного антикорупційного суду залишається відкритим і потребує подальших наукових студій.

Висновки. З урахуванням все пронизуючої суті корупції, наявність професійних та незаангажованих органів правосуддя є однією з основних засад в існування сучасної правової держави. Держава ж, у свою чергу, зобов'язана створити судову систему, на яку буде покладено завдання гарантування належного застосування законів, слугувати своєрідним запобіжником від свавілля органів публічної влади та забезпечити невідворотність покарання для правопорушників. Сприятливі зміні антикорупційної ситуації на краще покликана спеціальна інституція під назвою «антикорупційний суд».

Роблячи висновок можна констатувати, що створення спеціалізованих антикорупційних судів особливо у державах перехідного періоду сприяє підвищенню якості розгляду справ переважно високого рівня, посиленню довіри громадян до судової системи, зміцненню доброчесності суддівського співтовариства, забезпеченню незалежності суддів, що розглядають справи про вчинення корупційних правопорушень та ін. Однак, слід мати на увазі, що поспішне створення спеціалізованих судів таїть певні ризики: віднесення до підсудності антикорупційних судів незначних справ призведе до збільшення на них навантаження та відповідно до поверхового розгляду справ; політизація судочинства щодо посадових осіб високого рівня сприяє виборчому правосуддю; складнощі при формуванні суддівських складів за рахунок кандидатів, які залучаються поза судовою системою, можуть призвести до витоків інформації про хід розгляду справ та ін.

Незважаючи на той факт, що спеціалізовані антикорупційні суди створені та діють у низці країн, питання щодо їх доцільності та ефективності й досі залишаються відкритими. Ефективність роботи зазначених судів залежить від багатьох чинників і не можна розглядати створення спеціалізованого антикорупційного суду як суцільну панацею від корупції. Результат діяльності існуючих судів справедливо охарактеризувати як змішаний. У деяких країнах спеціальні суди відіграли позитивну роль у боротьбі з корупцією, але в інших країнах результати були невтішними.

На практиці можна побачити, що основна мета з прискороного, неупередженого та висококваліфікованого розгляду справ корупційної спрямованості не була реалізована у повному обсязі та зіткнулася зі значними проблемами та невдачами. Отже, питання щодо спеціалізованих антикорупційних судів вимагає свого подальшого дослідження

Перспективними напрямками подальших теоретико-практичних досліджень вважаємо такі:

– узагальнення досвіду європейських країн (Болгарія, Словаччина, Хорватія) в організації антикорупційних судів й визначення шляхів імплементації найбільш прийняттого досвіду для сучасної України;

– роль та внесок України у процеси створення Міжнародного антикорупційного суду: організаційно-правовий аспект.

Отже, у статті сформульовано та вирішено актуальне наукове завдання у галузі державного управління, що полягає у дослідженні та узагальненні адміністративно-правових засад організації антикорупційного суду у зарубіжних країнах у порівнянні з відповідним досвідом України. Наведені положення та результати даного наукового дослідження слугують підґрунтям для подальшого теоретико-практичного дослідження засад організації антикорупційних судів країн світу.

Стаття надійшла до редакції: 17.04.22

and negative components of the idea of creating the International Anti-Corruption Court (IACC) are described, its main purpose and overriding tasks are determined, which correspond to the modern transnational character of the anti-social phenomenon of corruption. It was found that most of the tasks to be achieved by anti-corruption courts have not been fully achieved. It has been proven that the effectiveness of these courts depends on a number of objective and subjective factors and the creation of specialized anti-corruption courts cannot be considered as a complete panacea for corruption. Perspective directions of further theoretical and practical researches are determined. The article formulates and solves a topical scientific problem in the field of public administration, which is to study and summarize the administrative and legal framework for the organization of anti-corruption courts in foreign countries in comparison with the relevant experience of Ukraine. These provisions and the results of this research serve as a basis for further theoretical and practical study of the principles of organization of anti-corruption courts in the world.

Key words: *Anti-corruption policy, corruption, anti-corruption court, the Supreme Anti-Corruption Court of Ukraine, the International Anti-Corruption Court (IACC), models of the organizational structure of anti-corruption courts.*

Received: 17.04.22

References

1. Antonova Liudmyla, Dmytro Mishchenko, Ivan Bandura, Vahif Abdullayev, Oleksandr Dolhy (2022) Interaction between public authorities and civil society institutions in the field of preventing and combating corruption *Interacción y Perspectiva* . *Revista de Trabajo Social* Vol. 12. No1 pp. 76-92 pp <https://www.produccioncientificaluz.org/index.php/interaccion/article/view/38129/42163>
2. Atazhanov, A. & Ismailov, B. (2020). Zarubezhnaja praktika uchrezhdenija specializirovannyh antikorrupcionnyh sudov [Foreign practice of establishing specialized anti-corruption courts]. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal)*, 12 (64), 25-30 [in Russian]

3. Brazhnikov, D. & Kobec, P. (2020). Ob opyte mezhdunarodnyh mezhpravitel'stvennyh i pravitel'stvennyh organizacij po bor'be s korrupciej [On the experience of international intergovernmental and governmental organizations in the fight against corruption]. *Ugolovnoe pravo i kriminologija; ugovovno-ispolnitel'noe pravo – Criminal law and criminology; penal law*, 2, 54-56 [in Russian].²

4. Chumachenko, D., Yemelyanov, V., Zhovnirchuk, Y., Bandura, I., & Karpeko, N. (2021). Social models for the fight against corruption and corrupt practices in the global and European dimension. *Journal of Research Apuntes Universitarios: University Notes*, Vol. 11 Num. 3 (2021), 183 -196. <https://doi.org/10.17162/au.v11i3.700> <https://apuntesuniversitarios.upeu.edu.pe/index.php/revapuntes/article/view/700>

5. Filippov, V. (2014). Antikorrupcionnyj sud: opyt Filippin [Anti-Corruption Court: The Philippine Experience]. *Vlast' i upravlenie na vostoke Rossii – Power and administration in the east of Russia*, 2, 157-163 [in Russian]

6. Internet vydannia "Apostrof" [Online edition of "Apostrophe"]. *apostrophe.ua*. Retrieved from <https://apostrophe.ua/article/politics/judiciary/2018-09-11/kak-srabotali-spetsializirovannyieantikorrupsionnyie-sudyi-v-mire-uroki-dlyaukrainyi/20562> [in Ukrainian]

7. Levchenko, N., Klymenko, O., & Antonova, L. (2020). Portfolio of ukraine's ability to prevent and combat corruption under influence synergies of historically formed conditions and covid-19 pandemics. *East journal of security studies*, 6(1), 182-197. – URL:<https://ejss.nuczu.edu.ua/index.php/ejss/article/view/66>

8. Ljubas, Z. (2020). Na fone bor'by s pandemiej sud'i pryzyvajut sozdat' Mezhdunarodnyj antikorrupcionnyj sud [Judges call for creation of International Anti-Corruption Court amid fight against pandemic]. Retrieved from <https://www.occrp.org/ru/daily/12056-two-judges-call-for-an-international-anti-graft-court> [in Russian]

9. Maletov, D. (2021). Administrativno-pravovi zasady orhanizatsii ta reformuvannia indonezijs'koho antykoruptsijnoho sudu Tipikor [Administrative and legal framework for the organization and reform of the Indonesian Anti-Corruption Court Tipikor]. *Yurydychnyj visnyk – Legal Bulletin*, 1, 242-248 [in Ukrainian].⁸

10. Maletov, D. (2021). Schodo pytannia profesijnoi pidhotovky suddiv Vyschoho antykoruptsijnoho sudu Ukrainy [On the issue of professional training of judges of the Supreme Anti-Corruption Court of Ukraine]. *Visnyk LDUVS im. E. O. Didorenka – Bulletin of LDUVS named after E. O. Didorenko*, 1 (93), 52-61 [in Ukrainian]

11. Messik, R. & Shjutte, S. (2017). *Korrupcionnye riski v sisteme ugolovnoogo pravosudija i metody ih ocenki* [Corruption risks in the criminal justice system and methods for their assessment]. Anti Corruption Resource Centre [in Russian]
12. Ofitsijnyj vebportal Transparency International Ukraine [Official webportal Transparency International Ukraine]. *cpi.ti-ukraine.org*. Retrieved from <http://cpi.ti-ukraine.org/> [in Ukrainian]
13. Smishko, A. (2018). Perekhodnye polozhenija [Transitional provisions]. *Juridicheskaja praktika – Legal practice*, 33 (1075) [in Russian]
14. Stephenson, M. & Schutte, S. (2016). *Specialised anticorruption courts: a comparative mapping*. U4 Anti-Corruption Resource Centre. Chr. Michelsen Institute. U4 Issue. Retrieved from <https://www.u4.no/publications/specialised-anti-corruptioncourts-a-comparativemapping.pdf> [in English]
15. Volik, V. (2018). Deiaki pytannia pidvyschennia rivnia iakosti osvity majbutnikh suddiv [Some issues of improving the quality of education of future judges]. *II Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia “Internatsionalizatsiia vyschoi osvity Ukrainy v umovakh polikul’turnoho svitovoho prostoru: stan, problemy, perspektyvy” – II International scientific-practical conference “Internationalization of higher education in Ukraine in a multicultural world space: status, problems, prospects”*. (pp. 113-116). Mariupol: MDU [in Ukrainian].
16. Yemelyanov, V., & Plekhanov, D. (2019). Ways of confronting corruption and bribery in the bodies of the state authority. *Baltic Journal of Economic Studies*, 5(1), 59-67. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/index.php/issue/article/view/600/pdf>
17. Zakon Ukrainy “Pro Vyschyj antykoruptsijnyj sud” pryjnyatyj 07 chervnia 2018 roku № 2447-VIII [The Law of Ukraine “On the Supreme Anti-Corruption Court” was adopted on June 7, 2018 №. 2447-VIII] [in Ukrainian].
18. Zhurkina, O. (2020). Specializirovannye antikorrupcionnye sudy: sravnitel’no-pravovoj analiz [Specialized anti-corruption courts: a comparative legal analysis]. *Baltijskij gumanitarnyj zhurnal – Baltic Humanitarian Journal*, T. 9, No. 4 (33), 353-355 [in Russian].

Відомості про авторів / Information about the Authors:

Ємельянов Володимир Михайлович: Чорноморський національний університет ім. Петра Могили: вул. 68 десантників 10, Миколаїв, 54003, Україна.

Volodymyr Yemelyanov: Petro Mohyla Black Sea National University: 68 Desantnykiv str. 10, Mykolaiv, 54003, Ukraine.

ORCID.ORG./ 0000-0002-2995-8445

E-mail: d_idu@ukr.net

Антонова Людмила Володимирівна: Чорноморський національний університет імені Петра Могили: вул. 68 десантників, 10, Миколаїв, 54003, Україна.

Liudmyla Antonova: Black Sea National University of Petro Mohyla, 68 Desantnykiv str. 10, Mykolaiv, 54003, Ukraine.

ORCID. ORG./ 0000-0003-2975-6453

E-mail: antonovav77@gmail.com

Івашова Людмила Миколаївна: Університет митної справи та фінансів: вул. Володимира Вернадського, 2/4, м. Дніпро, 49000, Україна.

Ljudmyla Ivashova: University of Customs and Finance; street. Volodymyr Vernadsky, 2/4, Dnipro, 49000, Ukraine.

ORCID. ORG./ 0000-0003-3176-919X

E-mail: pln1204@ukr.net